

พิพากษารมณ: ระบอบกฎหมายแห่งความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญของชนชั้นกลางไทย¹

กฤษณ์เพชร โสมณวัตร²

(Received: May 14, 2021; Revised: June 6, 2021; Accepted: October 29, 2021)

บทคัดย่อ

ระบอบกฎหมายเป็นส่วนหนึ่งของระบอบความรู้สึกที่ควบคุมอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ให้อยู่ภายใต้อำนาจของกฎหมาย โดยแสดงออกมาทั้งในรูปแบบของการประกอบสร้างมาตรฐานทางอารมณ์ การจัดการพจนารมณ ตลอดจนการสร้างที่พักพิงทางอารมณ์จำแลง โดยสัมพันธ์กับวิถีทางเศรษฐกิจและการเมืองในบริบทของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2460 เป็นต้นมา กฎหมายจึงมิได้เป็นเพียงแค่กฎเกณฑ์ที่ใช้กำกับการกระทำของประชาชนเท่านั้น ข้อเสนอตั้งกล่าวนี้มาจากการศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาและคำวินิจฉัยศาลปกครองที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญ ทั้งที่ปรากฏในคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีปกครอง ตั้งแต่ทศวรรษ 2450-2550 ด้วยวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ความรู้สึก จนค้นพบว่าเมื่อพิจารณาระบอบกฎหมายในมิติที่เป็นระบอบอารมณ์ความรู้สึกแล้ว ชนชั้นกลางในฐานะที่เป็นชนชั้นผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์ขนาดเล็กในเขตเมืองถือที่ขยายตัวขึ้นในช่วงทศวรรษ 2500 ในระยะแรกๆ มีความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านในเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2520 ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญได้ขยายขอบเขตไปถึงวิถีชีวิตประจำวัน และเริ่มเกิดกระแสความรำคาญต่อชนชั้นล่างที่แจ่มชัดขึ้น ในขณะที่ความปรารถนาดีแห่งรัฐในการจัดตั้งศาลปกครองในช่วงทศวรรษ 2540 กลับกลายเป็นพื้นที่แห่งการเผชิญหน้ากัน จนทำให้ชนชั้นกลางไทยไม่ไว้วางใจหน่วยงานฝ่ายปกครอง ทั้งนี้ วิถีชีวิตของชนชั้นกลางที่เผชิญความเดือดร้อนรำคาญในชีวิตประจำวันได้หล่อหลอมให้ชนชั้นกลางกลายเป็นชนชั้นที่โดดเดี่ยว เพราะไม่ไว้วางใจรัฐ วิตกกังวลต่อชนชั้นล่าง และรำคาญชนชั้นกลางด้วยตนเอง

คำสำคัญ: กฎหมายกับอารมณ์ ประวัติศาสตร์อารมณ์ ระบอบอารมณ์ความรู้สึก ความเดือดร้อนรำคาญชนชั้นกลางไทย

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงทางความคิด ระบบคุณค่า และระบอบอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นกลางไทย พ.ศ. 2500 - 2560” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) โดยมี ศาสตราจารย์เกียรติคุณสายชล สัตยานุรักษ์ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย

² อาจารย์ ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. อีเมล: kitpatchara.s@cmu.ac.th

Judicialization of Emotion: the Legal Regime of Annoyance among Thai Middle Class

Kitpatchara Somanawat³

Abstract

The legal system is a component of an emotional regime that has legal authority over people's emotions. In historical circumstances, the regulation of emotion by legislation is organized in numerous ways related to economic and political circumstances, such as establishing emotionology filtering emotive, and fostering concealed emotional refuge. Thus, the Law is not only the set of rules that regulate human acts, but it is also the set of norms that regulate people's emotions. The study of the history of emotion in Supreme Court of Justice and Supreme Administrative Court of Thailand decisions relating to civil, criminal, and administrative cases from the 1900s to the 2000s reveals the emotional downfall of the Thai middle class, which occupies petit property in urban areas. The Thai middle class evolved in the 1950s, amid disputes and nuisance complaints between neighbors over their occupations. Following that, in the 1970s, disagreements among the Thai middle class spread to everyday life in the neighborhood, to the annoyance of the lower class. In terms of the emotional regime, the formation of the Thai Administrative Court in the 2000s was a failure since the court became a site of conflict between state officials and the middle class. Even the actual conflicts were between members of the middle class. The middle class becomes distrustful of the officer as a result of the improper confrontation. Everyday life in the Thai middle class is bound with irritation and aggravation, which sharpens them into loneliness because they distrust the state, are anxious about lowering class, and bother each other.

Keywords: Law and emotion, history of emotion, Regime of emotion, Nuisance, Thai middle class

³ Lecturer, Faculty of Law. Chiang Mai University. e-mail: kitpatchara.s@cmu.ac.th

บทนำ: ระหว่างประวัติศาสตร์, อารมณ์ และกฎหมาย

ชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมไทยไม่ได้เผชิญหน้ากับสภาวะหรือสถานการณ์ที่เป็นทางการและร้ายแรงเสมอไป การต่อต้านคณะรัฐประหารก็ดี การต่อต้านรัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้งก็ดี การต่อต้านโครงการขนาดใหญ่ที่กระทบสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตก็ดี ฯลฯ แม้ว่าจะมีความสำคัญ แต่ก็มิได้สะท้อนชีวิตปกติของผู้คนในสังคม งานศึกษาวิจัยจำนวนมากได้ละเลยชีวิตธรรมดาหรือชีวิตประจำวันของผู้คนไป ไม่ว่าจะเป็นการจัดการความขัดแย้งภายในครอบครัว ความไม่มั่นคงในอาชีพ หรือแม้กระทั่งการเสียเวลาวันละหลายชั่วโมงของคนกรุงเทพฯ บนถนนเพราะการจราจรติดขัด เสียรบกวนจากห้องข้างเคียง การใช้โทรศัพท์ในโรงภาพยนตร์ หรือพื้นที่หน้าบ้านของตนกลายเป็นที่พักทิ้งขยะของหมู่บ้าน ฯลฯ เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันเหล่านี้มิได้ถูกนำมาสะท้อนหรืออธิบายความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยเท่าที่ควร

องค์ความรู้เรื่องอารมณ์ความรู้สึกในวงวิชาการไทยมักพิจารณาว่าอารมณ์ความรู้สึกเป็นเรื่องปัจเจกบุคคล เพราะโดยพื้นฐานแล้ว “ความเป็นศาสตร์” (science) เป็นเรื่องของเหตุผลที่ต้องขจัดความรู้สึกเชิงอัตวิสัยออกไปให้มากที่สุด ส่วนในทางกฎหมายนั้น อารมณ์ความรู้สึกแทบจะถูกตัดออกไปจากนิติวิธีโดยสิ้นเชิง ศาลจะรับฟังประเด็นทางด้านอารมณ์ความรู้สึกบ้างก็เฉพาะกรณีที่กฎหมายกำหนดไว้โดยชัดแจ้งเท่านั้น เช่น การบันดลโทษในกฎหมายอาญา และความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อารมณ์ความรู้สึกที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาอยู่ในปริมนทลของวิชากฎหมายนั้น ก็จำเป็นต้องถูก ปรับแต่งเพื่อให้เข้ากับแบบพิธีของระบบกฎหมายด้วย ปัญหาจึงกลายเป็นว่าอารมณ์ความรู้สึกที่ปรากฏในแวดวงกฎหมายสอดคล้องกับความรู้สึกที่ดำรงอยู่ในสังคมหรือไม่ เพียงใด บทความนี้จึงต้องการนำเสนอให้ประจักษ์ว่าระบบกฎหมายคือ ระบบอารมณ์ความรู้สึก โดยยกตัวอย่างกรณีความเดือดร้อนรำคาญขึ้นมาพิจารณา

ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญเป็นความรู้สึกที่อยู่ในความรับรู้ของระบบกฎหมายในหลายประเทศ เช่นเดียวกับความรู้สึกรัก โกรธ กลัว อับอาย ฯลฯ ร่องรอยของความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญปรากฏให้เห็นได้ตั้งแต่ในกฎหมายโรมันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญนั้นมักถูกละเลยในการศึกษาเชิงเศรษฐกิจและการเมือง เพราะแม้แต่ในเชิงกฎหมาย ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญก็ผูกพันอยู่กับกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งเป็นประเด็นเรื่องทรัพย์สินเป็นสำคัญ จนคล้ายกับว่าความรู้สึกรำคาญนั้นมีใช้อารมณ์ทางการเมือง เพราะมันเป็นเพียงแค่อารมณ์อันจุกจิกของปัจเจกบุคคล บทความนี้ ต้องการโต้แย้งมายาคติดังกล่าว และแสดงให้เห็นความเป็นการเมืองของความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญ รวมไปถึงความเชื่อมโยงกันของความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญกับประเด็นสาธารณะในบริบททางประวัติศาสตร์สังคมและเศรษฐกิจไทย

ภาพลักษณ์ของความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญเป็นเรื่องส่วนตัวของปัจเจกบุคคลนั้นเป็นจุดเด่นของการศึกษาอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นกลางในชีวิตประจำวัน เพราะเมื่อกล่าวถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยชีวิตของสังคมเมือง (civic) เป็นชีวิตของคนที่มีทรัพย์สิน มีการครองชีพตามมาตรฐานของวิญญูชน ดังนั้น ยิ่งเรื่องความเดือดร้อนรำคาญผูกพันการเรื่องทรัพย์สินมากเพียงใด ก็ยิ่งแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกับชนชั้นกลางมากขึ้นเท่านั้น เพราะชนชั้นกลางเหล่านี้คือชนชั้นที่มีทรัพย์สิน แต่มีไม่มากพอที่จะปิดเป้าความเดือดร้อนรำคาญที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น และต้องพึ่งอำนาจบารมีของศาลและกฎหมายในการแก้ปัญหา

ในมิติทางกฎหมาย มาตราการของรัฐในเรื่องความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญปรากฏอยู่ในระบบกฎหมายไทย 3 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ กฎหมายแพ่ง (กฎหมายทรัพย์สินและกฎหมายละเมิด) กฎหมายอาญาในส่วนลหุโทษ และกฎหมายปกครอง ซึ่งกฎหมายเหล่านี้ สะท้อนความสัมพันธ์ทั้งระหว่างเอกชนกับเอกชน และเอกชนกับรัฐ กล่าวคือ ในขอบเขตของกฎหมายละเมิด เมื่อเอกชนรายหนึ่งสร้างความเสียหายแก่สิทธิให้กับเอกชนอีกราย

หนึ่งจะก่อให้เกิดความรับผิดชอบในทางแพ่ง ส่วนกฎหมายทรัพย์สินสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของทรัพย์สินที่สัมพันธ์กัน ส่วนในด้านกฎหมายอาญาและกฎหมายปกครองย่อมสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและเอกชน โดยรวมแล้วความเดือดร้อนรำคาญในขอบเขตของกฎหมายครอบคลุมความหมายในสองด้านด้วยกัน ด้านแรก ความเดือดร้อนรำคาญหมายถึง ความไม่ปกติสุข ดังข้อความว่า “หากผู้ใดใช้สิทธิทำอะไรในที่ดินของตนเป็นเหตุให้ที่ดื่นใกล้เคียงเดือดร้อนรำคาญ เช่น เกิดจากเสียงดัง กลิ่นเหม็น ความกระเทือน เขม่า ควันไฟเหล่านี้ ถ้าเกินขนาดย่อมทำให้อยู่โดยปกติสุขไม่ได้ ผู้เสียหายมีสิทธิป้องกันตนเองที่จะให้ความเดือดร้อนที่เร่งด่วนนั้นสิ้นไป” (Butsabakhom, 1980, pp. 501-502)

ความหมายแรกนี้มักใช้ในนัยของกฎหมายลักษณะทรัพย์สิน โดยถือว่าการครอบครองอสังหาริมทรัพย์อย่างเป็นทางการนั้นเป็น “แดนกรรมสิทธิ์” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1337 โดยความไม่ปกติสุขดังกล่าว อาจมาจากเสียงรบกวน แสงรบกวน กลิ่นสิ่งปฏิกูล ฯลฯ ในกรณีนี้ การพิจารณาความรับผิดชอบของผู้ก่อความรำคาญขึ้นอยู่กับหลักที่เรียกว่า “ความเสียหายอันเกินขนาดกว่าธรรมดาที่เพื่อนบ้านจำต้องรับ” ซึ่งมีได้มีมาตรฐานที่ชัดเจนนัก จี๊ด เศรษฐบุตร อธิบายว่าการพิจารณาเรื่องความเสียหายธรรมดานี้ดูจากตำแหน่งแห่งที่ของการเกิดความเสียหายนั้นๆ (Settha but, 1975, pp. 158-160.) ส่วนอีกด้านหนึ่ง ความเดือดร้อนรำคาญหมายถึงการสิ่งทีก่อหรืออาจก่อให้เกิดอันตรายแก่สุขภาพ ดังข้อความว่า “การกระทำที่ถือว่าเป็นละเมิดนั้นจะต้องก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของบุคคลอื่น...ตลอดจนสุขภาพอนามัยที่ทรุดโทรมหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ...เหตุรำคาญ ตามความหมายในมาตรา 25 มีความหมายกว้างมาก คือ นอกจากจะรวมทั้งสิ่งที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพแล้วยังมีความหมายรวมถึงสิ่งทีก่อให้เกิดเสื่อมหรือ อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพด้วย” (Nonthachot, 2003, p. 72)

โดยความหมายชุดหลังนี้มักใช้กันในขอบเขตของกฎหมายปกครอง ไม่ว่าจะในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 หรือ พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 โดยกฎหมายเหล่านี้มักให้อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนรำคาญต่างๆ พึงสังเกตว่าระบบกฎหมายมีความพยายามในการควบคุมปัญหาการสร้างความเดือดร้อนรำคาญระหว่างกันผ่านตัวบทกฎหมาย คำอธิบายกฎหมาย และคำพิพากษาในศาลประเภทต่างๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นชุดของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เคยได้รับการศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึก (emotionology) ในสังคมไทย

นอกจากนี้ กฎหมาย กลไกของรัฐ และความเป็นการเมือง ย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในกรณีของเหตุเดือดร้อนรำคาญนั้น ปรากฏงานศึกษาที่อธิบายมิติในทางการเมืองของกฎหมายเอาไว้จำนวนไม่น้อย เช่น ราเชล วอร์สเปน (Rachel Vorspan) ได้เสนอว่า ศาลคอมมอนลอว์ได้พัฒนาหลักการของกฎหมายเรื่องความเดือดร้อนรำคาญในอังกฤษ โดยเฉพาะในช่วงที่มีความขัดแย้งด้านอุตสาหกรรมอย่างรุนแรง คือระหว่าง ค.ศ. 1890 ถึง 1920 และ 1960-1980 ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับความพยายามในการยับยั้งขบวนการเคลื่อนไหวของแรงงานที่ใช้วิธียื่นประท้วงชักชวนให้ผู้ใช้แรงงานเข้าร่วมกันนัดหยุดงาน (picketing) โดยให้เหตุผลว่าการยื่นประท้วงของผู้ใช้แรงงานนั้นสร้าง “ความไม่สะดวก” (inconvenience) และ “รบกวน” (annoyance) (Vorspan, 1998, pp. 596-597) ในทำนองเดียวกัน จอห์น พี. เอส. แม็คคลาเรน (John P.S. McLaren) เห็นว่าเหตุเดือดร้อนรำคาญในกฎหมายละเมิดนั้นเป็นประเด็นที่สมควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาด้วยแง่มุมประวัติศาสตร์สังคม (social history) เพราะประเด็นเรื่องเหตุเดือดร้อนรำคาญสัมพันธ์กับความรับผิดชอบของบุคคลในประเด็นต่างๆ อย่างกว้างขวางและเป็นพลวัต ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจการเติบโตและเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม ตลอดจนมุมมองที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลาต่อความรับผิดชอบทางศีลธรรมและความรับผิดชอบทางสังคม ซึ่งแตกต่างจากกฎหมายอาญาที่ตั้งอยู่บนมาตรฐานที่ค่อนข้างตายตัวจนไม่เห็นความเป็นพลวัต และต่างจากกฎหมายสัญญาที่

ผันแปรไปตามความตกลงของเอกชนเป็นหลักจนแทบจะไม่มีมิติของความรับผิดชอบและสังคมเลย (McLaren, 1983, p. 155) ทั้งนี้ แม็คลาร์น ได้ตั้งข้อสังเกตเบื้องต้นว่าบทบาทของกฎหมายว่าด้วยความเดือดร้อนรำคาญในอังกฤษช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เน้นที่ข้อพิพาทเกี่ยวกับการใช้ที่ดินเป็นหลัก และกฎหมายเรื่องความเดือดร้อนรำคาญในช่วงนั้นเน้นที่การเพิ่มความคุ้มครองทางกฎหมายและขยายพรมแดนของผลประโยชน์เอกชนเป็นหลัก โดยมีได้มีความมุ่งหมายในการแก้ไขปัญหาหลักๆ ในสังคม ซึ่งบทบาทดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน เมื่อกฎหมายว่าด้วยเหตุเดือดร้อนรำคาญได้ขยายขอบเขตจากพรมแดนของกฎหมายละเมิดและมีมิติด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น (*Ibid.*)

ในแง่ความรู้สึกและประวัติศาสตร์ความรู้สึก มาร์ธา ซี. นูสบาม (Martha C. Nussbaum) ได้แถลงไว้อย่างชัดเจนว่าความสัมพันธ์ทางการเมืองผูกพันกับมิติในด้านอารมณ์ความรู้สึกอย่างใกล้ชิด โดยนูสบามเรียกว่า “อารมณ์การเมือง” (political emotions) เขาไม่ได้กล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญ แต่มุ่งเน้นอารมณ์ความรู้สึก “รัก” ว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ของกระบวนการสร้างระบบการเมืองที่มีความยุติธรรม ซึ่งการดำรงอยู่ของอารมณ์ความรู้สึกในเชิงลบต่างๆ เช่น ความกลัว ความโกรธ และความริษยา ก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการลดทอนความสำคัญของความรักและความเห็นอกเห็นใจ (compassion) ซึ่งมีผลในเชิงลบต่อการสถาปนาระบบการเมืองที่ยุติธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Nussbaum, 2013, p. 314-321.)

ในกรณีของ ปีเตอร์ เอ็น. สเตียร์น (Peter N. Stearns) และแครอล ซี. สเตียร์น (Carol Z. Stearns) ที่ร่วมกันพัฒนาความคิดเรื่องมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกของสังคม (emotionology) ขึ้นมานั้น ก็มุ่งศึกษาความโกรธและความริษยาของชนชั้นกลาง (Stearns and Stearns, 1985, p.813) ซึ่งช่องว่างในพรมแดนความรู้เกี่ยวกับการศึกษาอารมณ์ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญ ทั้งที่มีข้อมูลหลักฐานอยู่มากมายในทางกฎหมายยังเป็นเหตุสนับสนุนให้เห็นความสำคัญของการศึกษาอารมณ์ความรู้สึกชุดนี้

ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญมีอารมณ์การเมืองในระดับมูลฐานของความขัดแย้งที่เป็นทวิลักษณ์ กล่าวคือ ด้านหนึ่งถูกรับรอง คุ้มครอง หรือบางครั้งถูกใช้เป็นเครื่องมือโดยรัฐและกฎหมาย แต่ในขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งก็เป็นปริณทลที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ให้เอกชนต้องดิ้นรนปิดเป่าด้วยความสามารถของตนเองตามยถากรรม ในความคลุมเครือนี้กลับสร้างความชัดเจนในระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมไทย ได้แก่ เอกชนกับเอกชน และเอกชนกับรัฐได้เป็นอย่างดี ว่าบุคคลบังเกิดรู้สึกความเดือดร้อนรำคาญต่อเรื่องราว สภาพแวดล้อม หรือเหตุการณ์ใด ซึ่งสะท้อนระบบคุณค่าและมาตรฐานทางอารมณ์ในสังคมนั้นๆ ขณะเดียวกัน ลักษณะของความเดือดร้อนรำคาญประการใดที่รัฐเข้าคุ้มครอง ลักษณะใดที่รัฐละเลยหรือมองข้าม ตลอดจนปฏิบัติการของเอกชนที่ดิ้นรนแก้ปัญหาตามยถากรรมของตนเอง เช่นการดูแลสุขภาพของตนเอง ท่ามกลางปัญหาหมอกควัน หรือประชาชนที่ใช้วิธีทุบรถที่จอดขวางประตูหน้าบ้านหลังจากพบว่าการตัดสินใจของศาลปกครองสูงสุดไม่ช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกในชีวิตประจำวันของตน

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ในเชิงสหวิทยาการระหว่างวิชากฎหมายและประวัติศาสตร์
- 1.1.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบกฎหมาย ประวัติศาสตร์ความรู้สึก และชนชั้นกลางไทย
- 1.1.3 เพื่ออธิบายสภาพทางอารมณ์ของชนชั้นกลางไทย ที่แสดงออกผ่านคำพิพากษาศาลฎีกา และคำวินิจฉัยศาลปกครอง

1.2 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ของงานวิจัยชิ้นนี้ที่พึงบังเกิดขึ้นย่อมได้แก่ การแสดงให้เห็นความสลับซับซ้อนของสังคมการเมืองและชนชั้นกลางไทยที่ย่อมมีได้สะท้อนออกมาจากปรากฏการณ์การเมืองครั้งสำคัญๆ เท่านั้น แต่ยังมีจากองค์ประกอบเล็กๆ ในชีวิตประจำวันอย่างความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญ นอกจากนี้ยังเป็นการขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความรู้สึกและประวัติศาสตร์กฎหมายให้กว้างกว่าเดิม โดยหยิบยืมวิธีวิทยาระหว่างกันและกัน สุดท้ายแล้วเพื่อความเข้าใจที่ละเอียดอ่อนต่อชนชั้นกลางมากขึ้นสมควรที่จะชี้ให้เห็นปัญหาของระบบการเมืองและระบบกฎหมายที่ฝังรากลึกในสังคม มากกว่าการโจมตีตัวบุคคล

1.3 วิธีวิทยา

ใช้วิธีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์อารมณ์ความรู้สึก ผนวกกับประวัติศาสตร์กฎหมายและการเมือง เพื่อทำความเข้าใจมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นกลางในสังคมไทย โดยวางอยู่บนสมมุติฐานว่าความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญมีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นมูลฐานของความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน การศึกษาเรื่องนี้ช่วยแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาประวัติศาสตร์กับวิชากฎหมาย และความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น อารมณ์ความรู้สึกรำคาญ และกฎหมาย แนวคิดสำคัญที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดทางกฎหมายเกี่ยวกับความเดือดร้อนรำคาญ แนวคิดเรื่องระบอบอารมณ์ความรู้สึก และแนวคิดเรื่องชนชั้น

1.3.1 กฎหมายกับความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญ

ความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์และกฎหมายนั้นดูเหมือนจะเป็นเส้นขนานที่ไม่สามารถบรรจบเข้าหากันและกันได้ เพราะระบบกฎหมายมักอ้างความเป็นเหตุเป็นผลและปฏิเสธปัจจัยด้านอารมณ์ความรู้สึกออกไปเสียทั้งหมด ทั้งในเชิงตัวบทกฎหมายและทางปฏิบัติ การปฏิเสธอารมณ์ความรู้สึกในปฏิบัติการทางกฎหมายนั้น เกิดขึ้นในทุกระดับตั้งแต่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง ไปจนถึงตุลาการ ตัวอย่างสำคัญเช่น สัญญาธรรมศักดิ์ ผู้ซึ่งเป็นบรรพตูลาการที่ได้รับความเคารพยกย่องสูงสุดนั้นจะเน้นย้ำถึงมรรควิธีในการทำหน้าที่ตุลาการเสมอว่าจะต้องมีจิตประภัสสร หรือการทำให้จิตใจว่าง อันเป็นภาวะแห่งจิตที่ปราศจากการคุกคามของอารมณ์ความรู้สึกไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ด้านบวกหรือด้านลบก็ตาม (Somanawat, 2019, p.374) ในเชิงปรัชญากฎหมาย อานาจนำของหลักการปกครองของกฎหมาย (the Rule of Law) ในระดับโลก หรือที่เรียกกันในภาษาไทยว่า “หลักนิติธรรม” ก็เกิดจากความปรารถนาที่จะจำกัดอำนาจของผู้ปกครองด้วยกฎหมาย ในลักษณะที่กฎหมายเป็น*รัฐธาธิปไตย* มิใช่*มนุชย์* ด้วยเหตุผลว่าการปกครองของมนุชย์ย่อมมีความบกพร่องของมนุชย์ คือมีอคติในรูปแบบต่างๆ และมีอารมณ์ความรู้สึกประกอบ จนทำให้เกิดการฉ้อฉลในการใช้อำนาจรัฐได้ง่าย (Pakeerut, 2010, p. 325-329) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม มีงานวิชาการอยู่ไม่น้อยที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับอารมณ์ความรู้สึก เช่น งานของนพพล อาษามาส ได้อธิบายว่าการใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ในความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพในช่วงต้นทศวรรษ 2550 เป็นการใช้อำนาจกฎหมายเพื่อสถาปนาระบอบแห่งความกลัวขึ้น (Archamat, 2013, pp. 260-261) นอกจากนี้ อารมณ์ความรู้สึกบางประการก็ได้รับอนุญาตให้มีพื้นที่ในระบบกฎหมาย เช่น ความโกรธและความกลัว ในฐานะที่เป็นเหตุยกเว้นความผิดและการรับโทษในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นการสร้างมาตรฐานในสังคมว่าเรื่องราวประการใดที่กฎหมายจะอนุญาตให้โกรธหรือกลัวได้โดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีเรื่องความรัก ความหึงหวง และแน่นอนว่าต้องรวมถึงความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญด้วย

ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญ ปรากฏอยู่ในระบบกฎหมายในฐานะที่เป็นส่วนย่อยเล็กๆ ที่ดำรงอยู่อย่างกระจัดกระจายในกฎหมายหลายประเภท ได้แก่ กฎหมายละเมิด กฎหมายทรัพย์สิน กฎหมายอาญา และกฎหมายปกครอง ตัวอย่างเช่น การละเมิด การใช้สิทธิที่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น และเรื่องแดนกรรมสิทธิ์ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420, 421 และ 1337 หรือการทำความเดือดร้อนรำคาญด้วยของโสโครก ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 389 เป็นต้น ซึ่งกฎหมายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยข้อพิพาทและมาตรฐานทางอารมณ์ของความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญทั้งสิ้น

นอกจากการพิจารณาในเชิงตัวบทกฎหมายแล้ว คำพิพากษาศาลฎีกาก็เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่แสดงให้เห็นการใช้กฎหมายเหล่านั้นในทางปฏิบัติ ซึ่งคำฟ้อง คำให้การ และคำตัดสินของศาลย่อมแสดงให้เห็นถ้อยคำอันเป็นสื่อกลางไปสู่อารมณ์ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญของผู้คนไปพร้อมกัน

1.3.2 ระบอบอารมณ์ความรู้สึก

การศึกษาประวัติศาสตร์ความรู้สึกนั้นเกิดขึ้นบนเจตจำนงที่ต้องการโต้แย้งและท้าทายความรู้ทางประวัติศาสตร์โดยทั่วไปที่มักพิจารณาว่าปัจจัยตัวแปรที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์คือความเป็นเหตุเป็นผล และการที่วิชาการทางประวัติศาสตร์ถูกครอบงำด้วยวิธีคิดแบบปฏิฐานนิยมที่ทำให้เรื่องอารมณ์ความรู้สึกไม่ได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง ด้วยเหตุนี้เองนักประวัติศาสตร์ที่มีความสนใจด้านอารมณ์ความรู้สึกจึงพัฒนาวิธีวิทยาเพื่อใช้ในการทำความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของคนในอดีต ซึ่งผลงานของนักประวัติศาสตร์ที่งานวิจัยชิ้นนี้จะหยิบยกขึ้นมาถกเถียงอภิปรายได้แก่ผลงานของ ปีเตอร์ เอ็น. สเตร์น และ แคโรล ซี. สเตร์น (Peter N. Sterns and Carol Z. Sterns) และ วิลเลียม เรดดี (William M. Reddy)

แนวพินิจแรกที่จะยกขึ้นมาพิจารณาในที่นี้ คือการศึกษามาตรฐานทางอารมณ์ (emotionology) ที่เสนอขึ้นโดยสเตร์นและสเตร์น ผู้บุกเบิกการศึกษาประวัติศาสตร์อารมณ์ความรู้สึก งานในแนวทางนี้พบว่าการเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกในอดีตเป็นเรื่องที่ยากจะทำให้เป็นทฤษฎีได้ เพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่สามารถบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ได้ ดังนั้น หากต้องการศึกษาอารมณ์ความรู้สึกในอดีตของมนุษย์วิธีการที่เป็นไปได้มากที่สุดก็คือการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจมาตรฐานทางอารมณ์ในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้เพราะสเตร์นและสเตร์นเห็นว่าโครงสร้างทางสังคมการเมืองนั้นพยายามขึ้นนำครอบงำวิธีคิดและวิธีรู้สึกของสังคมอยู่แล้ว ผ่านเครื่องมือต่างๆ ของรัฐที่อาจให้คุณให้โทษแก่ประชาชนได้ ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา ระบบกฎหมาย การโฆษณาต่างๆ ดังนั้น เมื่อนักประวัติศาสตร์เข้าใจเครื่องมือของรัฐและสังคมในการครอบงำอารมณ์ความรู้สึก และบริบทของรัฐและสังคมในช่วงเวลานั้น ก็ย่อมจะสามารถตีความและทำความเข้าใจสถานะของอารมณ์ความรู้สึกของสังคมในช่วงเวลาที่ศึกษาได้ (Sterns and Sterns, 1985, pp.813-826)

วิลเลียม เรดดี เสนอแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ความรู้สึกอีกแนวทางหนึ่ง บนพื้นฐานว่านักประวัติศาสตร์สามารถศึกษาอารมณ์ความรู้สึกของสังคมมนุษย์ในอดีตโดยตรงได้ ไม่จำเป็นต้องผ่านการตีความมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกที่แสดงให้เห็นอำนาจและลักษณะของรัฐเสียมากกว่า ซึ่งสิ่งที่เรดดี เสนอคือวิธีวิทยาที่ช่วยให้สามารถเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกที่แฝงอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ เรียกว่า “พจนานามณ์” (emotives) (Suwannakij, 2020, pp.521-576)

พจนานามณ์ เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากแนวคิดวัจนกรรม (speech act) และนาฏกรรม (performative act) ที่เน้นความสามารถของการพูดและแบบพิธีในลักษณะของการกระทำ เช่น การกล่าวคำว่า “I do” ในพิธีสมรส เป็นคำพูดที่จัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับสังคมภายนอก รวมถึงตัวตนของตนเองทั้งหมด เป็นต้น ในเชิงประวัติศาสตร์ความรู้สึก เรดดี พิจารณาปัญหาการเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกใน

อดีตด้วยการใช้ภาษาและคำพูดประกอบกับแบบพิธีต่างๆ ว่าสามารถเชื่อมโยงไปถึงอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ในอดีตได้ ความคิดของเรดตี้ จึงมิได้จำกัดความเป็นไปได้ในการศึกษาประวัติศาสตร์อารมณ์ความรู้สึกไว้เพียงแค่การทำความเข้าใจมาตรฐานทางอารมณ์ความรู้สึกเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม เรดตี้ ก็ให้ความสำคัญกับรัฐและสังคมที่เข้าแทรกแซงอารมณ์ความรู้สึกของปัจเจกบุคคลเช่นกัน โดยเรดตี้ เรียกว่า “ระบอบอารมณ์ความรู้สึก” (regime of emotion) คือแบบแผนความคาดหวังที่รัฐและสังคมกล่อมเกล่าให้สมาชิกในสังคมมีความรู้สึกไปในทิศทางของสังคม เช่น การแสดงออกซึ่งความรักความจริงใจต่อระบอบสาธารณรัฐในฝรั่งเศสหลังการปฏิวัติ ถึงขั้นที่มีการลงโทษผู้คนที่มีความรู้สึกแตกต่างไปจากมาตรฐานที่รัฐและสังคมกำหนด การที่เรดตี้ขยายขอบเขตของการศึกษาประวัติศาสตร์อารมณ์ความรู้สึกไปได้มากกว่ามาตรฐานทางอารมณ์ก็ทำให้เขาสามารถมองเห็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ของสามัญชนที่นอกเหนือจากมาตรฐานของรัฐและสังคมได้ เขาจึงเสนอว่าระบอบอารมณ์ความรู้สึกที่ตึงเครียดในช่วงนั้นทำให้เกิด “ที่ลี้ภัยทางอารมณ์” (emotional refuge) ขึ้น อันเป็นพื้นที่ที่มีการผ่อนคลายอารมณ์ความรู้สึกลงชั่วคราว ซึ่งพื้นที่ลักษณะนี้นอกจากลดความตึงเครียดในสภาวะปกติแล้ว ยังมีส่วนสำคัญให้เกิดการรวมกลุ่มกันและนำไปสู่การรื้อถอนระบอบอารมณ์ความรู้สึกเดิมลงได้ ตัวอย่างเช่น ซาลง (saloon) หรือสโมสรก็เป็นพื้นที่ในการรวมกลุ่มและรวมตัวกันของคณะปฏิวัติในฝรั่งเศส เป็นต้น (Suwannakij, 2020, pp.521-576.)

การศึกษาประวัติศาสตร์อารมณ์ความรู้สึกเดือนร้อนราคาอยู่ในงานวิจัยนี้ พิจารณาคำพิพากษาของศาลและตัวบทกฎหมายเป็นหลักฐานหลัก ดังนั้น แนวทางในการศึกษาจึงได้รับอิทธิพลของเสติร์นและเสติร์น ประกอบกับการพิจารณาว่าถ้อยคำภายในคำพิพากษาและตัวบทกฎหมายนั้นสามารถบรรจุอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่เป็นโจทก์และจำเลยในคดีความได้ จึงทำให้การวิเคราะห์ในแนวทางของเรดตี้ก็สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เช่นกัน ซึ่งสุดท้ายแล้วจะเห็นได้ว่าบทบาทของระบบกฎหมายมีลักษณะเป็นปฏิทรรศน์ภายในระหว่างการเป็นระบอบอารมณ์ความรู้สึก พร้อมๆ กับเป็นที่พักพิงทางอารมณ์ ซึ่งความย้อนแย้งเช่นนี้ก็ทำให้อารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นกลางไทยตกอยู่ในสภาวะโดดเดี่ยวและไร้ที่พึ่งเสียยิ่งกว่าเดิม ดังที่จะอธิบายต่อไปภายหน้า

1.3.3 มโนทัศน์เรื่องชนชั้น

ชนชั้น คือ ระบบแห่งความสัมพันธ์ทางสังคม โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นภายในวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ การเกิดขึ้นของชนชั้นขั้นพื้นฐานที่สุดก็คือการที่บุคคลเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการการผลิตทางเศรษฐกิจในฐานะผู้ครอบครองหรือไม่ครอบครองปัจจัยการผลิต ซึ่งย่อมส่งผลต่อความจำเป็นทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผลักดันให้ชีวิตของบุคคลในระบบความสัมพันธ์นั้นมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องไม่รู้จบ นอกจากนี้ระบบความสัมพันธ์ในลักษณะชนชั้นมักดำรงอยู่บนโครงสร้างและเงื่อนไขที่เป็นผู้ครอบงำและผู้ถูกครอบงำ (dominant and subordinate class) ซึ่งมักเรียกกันว่า ภาวะคู่ตรงข้ามในเชิงโครงสร้าง (structural opposition) (Morrison, 2006, p.56)

ความสัมพันธ์แห่งการอยู่ในสถานะรอง (relation of subordination) กำเนิดขึ้นในประเพณีการคิดแบบยุโรป เริ่มจากเฟรดริช เฮเกล (Friedrich Hegel) ใช้วลีดังกล่าวอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทาสและนายทาส ซึ่งเป็นโครงสร้างทางการเมืองที่บุคคลอยู่ในภาวะพึ่งพิง โดยบุคคลที่สมมุติว่าเหนือกว่าได้ควบคุมแม้กระทั่งการดำรงอยู่ของบุคคลอื่นเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ต่อมาในสายธารของประวัติศาสตร์ความคิด การถกเถียงกันระหว่างนักคิดแนวหลังโครงสร้างนิยมและมาร์กซิสต์ได้ทำลายความคิดเรื่องชนชั้น

และอำนาจแบบคลาสสิก แล้วขยายพรมแดนของความรู้เรื่องชนชั้นออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอำนาจนำ (hegemony) สนามทางสังคม (social fields) จริต (habitus) เป็นต้น (Morrison, 2006, p.56)

โดยสรุป ความคิดเรื่องชนชั้น หมายถึงกลุ่มของผู้คนอันเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างสังคมการเมือง โดยมีมูลฐานสำคัญที่แยกแยะความเป็นชนชั้นคือวิถีการผลิตของคนแต่ละกลุ่ม ซึ่งการดำรงตนอยู่ในวิถีการผลิตที่แตกต่างกันทำให้ผู้คนในแต่ละชนชั้นมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีวิถีในการดำรงชีพที่คล้ายกัน และมักขัดแย้งกับผู้คนที่อยู่ในชนชั้นอื่น ดังนั้น มุมมองในการศึกษาเรื่องชนชั้นที่ใช้ในงานวิจัยนี้จะเน้นที่การมองหาความขัดแย้งและผลประโยชน์ร่วมของกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตแบบชนชั้นกลาง คือการมีได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่เป็นปัจจัยการผลิต แต่ยังคงครอบครองทักษะที่มีมูลค่าในสังคม จนทำให้สามารถสะสมทุนของตนเองได้ระดับหนึ่ง อันสะท้อนมาจากความสามารถในการครอบครองทรัพย์สินในเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางแห่งความขัดแย้งในชีวิตประจำวันจนเกิดปัญหาเรื่องความเดือดร้อนรำคาญ ดังจะอธิบายให้เห็นเป็นรูปธรรมในภายหน้า

ความเดือดร้อนรำคาญเป็นความรู้สึกเชิงการเมือง (political emotion) ที่กำเนิดขึ้นในสังคมไทยอย่างเป็นทางการตั้งแต่ทศวรรษ 2470 และยิ่งหนาแน่นเข้มข้นขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากจำนวนคดีความที่มีการพิพากษาในศาลฎีกาและศาลปกครองสูงสุด โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นกลางที่ครอบครองทรัพย์สินขนาดเล็กและขนาดกลางในสังคมเมือง การขยายตัวของความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญดังกล่าวอาจแบ่งได้เป็น 4 จังหวัด ซึ่งสัมพันธ์กับนโยบายทางเศรษฐกิจและการเติบโตของเมืองโตเดี่ยว

1.ความเดือดร้อนรำคาญจากการกลายเป็นอุตสาหกรรม

จังหวัดแรก คือ การกำเนิดสังคมอุตสาหกรรมในประเทศไทยที่ก่อให้เกิดการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ทศวรรษ 2460 เป็นต้นมา ความตึงเครียดในช่วงนี้เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นนักอุตสาหกรรมกับ “ชาวบ้าน” ที่ยังปรากฏลักษณะของการรวมกลุ่มกันเพื่อปิดเป่าความเดือดร้อนรำคาญ ยกตัวอย่างเช่น การรวมกลุ่มกันเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายและร้องขอให้โรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย ที่ก่อให้เกิดเสียงดังและความสิ้นสະเทือนหยุดดำเนินกิจการ

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอันเกี่ยวเนื่องกับความเดือดร้อนรำคาญของประชาชนเริ่มปรากฏให้เห็นในคำพิพากษาศาลฎีกาช่วงต้นทศวรรษ 2460 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุคทองของวิฤติเศรษฐกิจอันเป็นผลพวงจากสงครามโลกครั้งที่ 1 อย่างไม่สามารถคาดเดาได้ล่วงหน้า สิ้นค้าเกษตรและอาหารกลายเป็นสินค้าที่มีความสำคัญ สงครามจึงสร้างโอกาสทางการค้าให้กับพ่อค้าจีนในสยามอย่างมีนัยสำคัญ (Bualek, 2002, pp.82-90; Ingrams, 2009, pp.58-59.) อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม ยามี่สัก ยางพารา หรือฝ้าย ล้วนแต่เป็นสินค้าที่จำเป็นต้องมีกระบวนการแปรรูปด้วยระบบอุตสาหกรรมก่อนจึงจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่ขยับเข้าใกล้ชิดกับชีวิตของสามัญชนมากขึ้น และนำไปสู่ข้อขัดแย้งเพราะสร้างความเดือดร้อนรำคาญด้วย

ถึงแม้ว่าสินค้าข้าวและกิจการโรงสีข้าวจะมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยมาก แต่อุตสาหกรรมนี้ก็ก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อชีวิตผู้คนด้วย ร่องรอยของความขัดแย้งครั้งหนึ่งปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกา 348-400/2466 ซึ่งประชาชนจำนวน 52 คนได้รวมตัวกันฟ้องร้องโรงสีข้าวสีชุนถ่ายเสียงของพ่อค้าจีน โดยประชาชนอ้างว่าตนได้รับความเดือดร้อนจากเจ้าแกลบที่ถูกปล่อยออกมาจากปล่องไฟโรงสีข้าวซึ่งปลิวไปตกในที่ดินของโจทก์ คดีนี้ศาลมณฑลนครศรีธรรมราชตัดสินให้โจทก์ชนะคดี อย่างไรก็ตาม เมื่อคดีดำเนินต่อไปในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา คำตัดสินของศาลก็เปลี่ยนแปลงไป โดยศาลให้เหตุผลว่าจำเลยไม่ได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อที่ส่งผลให้โจทก์กับพรรคพวกได้รับความเดือดร้อน นอกจากนี้ในทัศนะของศาล ความ

เดือดร้อนของโจทก์นั้นเป็นเพียงเรื่องหมุ่หมิมที่ไม่ควรทำให้กระทบต่อกิจการสำคัญของบ้านเมือง และสิทธิในความสุขสำราญนั้นมิอาจอ้างได้ในแหล่งทำมาค้าขาย ดังข้อความว่า

“ความเดือดร้อนของโจทก์เป็นเพียงในส่วนร่างกายเท่านั้น ไม่ได้เสียหายแก่ทรัพย์สินสมบัติที่เป็นการจริงจัง ไม่ใช่หมุ่หมิม แลในบริเวณเกิดเหตุมีโรงที่ตั้งอยู่ ๔ โรง บางโรงตั้งมาประมาณ ๑๒ ปี เป็นการแสดงว่าบริเวณนี้เป็นทำเลการค้าชนิดนี้ หาใช่เป็นที่อยู่สำหรับอยู่เฉยๆโดยเฉาะไม่... “การทำโรงสีข้าวเป็นการค้าขายที่สำคัญยิ่ง แลรู้กันอยู่นานแล้วว่า การทำโรงสีต้องใช้แคลบเป็นเชื้อเพลิง คดีนี้ไม่ปรากฏว่าจำเลยได้ทำอย่างใดผิดไปจากโรงสีธรรมดา อันจะแสดงให้เห็นได้ว่าจำเลยขาดความระมัดระวัง โดยเหตุผลเหล่านี้จะยอมให้ความรำคาญในส่วนร่างกายของบุคคลซึ่งอยู่ในสถานที่เช่นนี้มาเป็นเหตุขัดขวางการค้าขายสินค้าอันสำคัญของประเทศหาควรไม่...สิทธิในความสุขสำราญในสถานที่อย่างหนึ่งนั้นหาจำเป็นว่าจะเหมือนกับความสุขสำราญในสถานที่อีกอย่างหนึ่งไม่ โจทก์อยู่ในทำเลโรงสีข้าวจะหวังใช้สิทธิในความสุขสำราญเหมือนกันอยู่ในสถานที่อันเป็นตำบลสำหรับบ้านอยู่เท่านั้นหาได้ไม่ ในเรื่องนี้ถ้าแม้พิจารณาปรากฏว่า เท้าแคลบที่ปลิวมานั้นเป็นความเสียหายแก่ทรัพย์สินสมบัติของโจทก์เป็นล่ำเป็นสัน ไม่เป็นการหมุ่หมิมแล้ว การวินิจฉัยคดีก็อาจเป็นอีกรูปหนึ่งก็ได้” (Thailand’s Supreme Court Decision 348-400/2466)

2. ความรำคาญจากโรงงานห้องแถว: การขยายตัวของชนชั้นกลางนายทุนน้อย

ในทศวรรษ 2500 นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเริ่มเกิดผลอันเป็นรูปธรรมขึ้น โดยมีการส่งเสริมการลงทุนและการกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งเรียกว่า “นิคมอุตสาหกรรม” แต่การเข้าสู่ระบบสนับสนุนการลงทุนนั้น เจ้าของกิจการอุตสาหกรรมต้องมีต้นทุนและความพร้อมในการประกอบอุตสาหกรรม ในช่วงเวลานี้ โรงงานขนาดใหญ่ย้ายตนเองออกจากชุมชนเข้าสู่พื้นที่อุตสาหกรรมโดยเฉพาะ ในขณะที่ชนชั้นกลางเริ่มลงทุนในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ในลักษณะของ “โรงงานห้องแถว” เช่น โรงงานทำขนม โรงงานเคาะทองคำเปลว ฯลฯ ในจังหวะนี้ ภาพรวมของความขัดแย้งจึงขยับมาสู่ความขัดแย้งระหว่าง “ชนชั้นกลาง-ชนชั้นกลาง” มากขึ้น

ความเดือดร้อนรำคาญที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนด้วยกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งกับผู้ประกอบการรายย่อยที่ใช้เครื่องจักรขนาดเล็กที่ปรากฏกว้างขวางขึ้น หากพิจารณาจากคำพิพากษาฎีกาที่ 237/2507 จะพบว่าเป็นคดีแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่ปัญหาความเดือดร้อนรำคาญเกิดขึ้นโดยผู้ประกอบการรายย่อย ที่มาของคดีนี้คือนายฮ้วนพงษ์ แซ่ห่าน ได้ทำเช่าตึกแถวจากนายดำรง จ่างตระกูล เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย แต่ต่อมาจำเลยได้ใช้ตึกแถวเป็นโรงงานทำขนมปังและขายสุราอาหาร จนก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญต่อเจ้าของที่ดินข้างเคียง ในคดีนี้ศาลฎีกาตัดสินว่าจำเลยได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญในอาคารพิพาท (Thailand’s Supreme Court Decision 237/2507.)

นอกจากนี้ ความเดือดร้อนรำคาญที่มากจากอุตสาหกรรมเชิงบริการก็เกิดมากขึ้น เช่นในคดีความตามคำพิพากษาฎีกาที่ 2153/2520 โจทก์คือพันตำรวจเอกพรายงาม รื่นเอน ได้ฟ้องบริษัททรูจอร์จียานยนต์ จำกัด เนื่องจากจำเลยได้ใช้ที่ดินของตนเปิดเป็นอู่ซ่อมรถยนต์ ให้บริการซ่อมเครื่องยนต์ อุปกรณ์ รวมถึงการเคาะและพ่นสี ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวทำให้โจทก์เดือดร้อนจากเสียงรบกวน เพราะจำเลยมักทดลองอุปกรณ์เบรก แตร เคาะตัวถัง และบางครั้งก็เกิดกลิ่นควันและน้ำมันด้วย ทำให้โจทก์ไม่สามารถใช้ชีวิตตามปกติสุขอย่างที่เคยมีได้ และยังเกิดผลกระทบต่อสุขภาพด้วย โดยโจทก์เรียกร้องขอค่าเสียหายเป็นเงิน 10,000 บาท และต่อไปอีกเดือนละ 5,000 บาทจนกว่าจำเลยจะยุติการก่อความเดือดร้อนรำคาญ และขอให้ศาลสั่งห้ามจำเลยก่อความเดือดร้อนรำคาญอีก ดังข้อความว่า

“โจทก์อาศัยอยู่ในที่ดินของโจทก์มาประมาณ 44 ปี โดยปกติสุข ไม่มีเสียงดังให้เกิดความรำคาญ บริเวณที่ดินดังกล่าวเป็นที่อยู่อาศัย จำเลยได้ใช้ที่ดินของตนก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมซ่อมเคาะและฟันสีรถยนต์ ฯลฯ... กล่าวคือ ทุกวันเว้นวันอาทิตย์ตั้งแต่เวลา 8.00 นาฬิกา ถึง 17.00 นาฬิกา และบางวันประมาณ 5 ครั้ง ในหนึ่งเดือน ได้ปฏิบัติงานติดต่อกันจากกลางวันถึงเวลา 21.00 นาฬิกา จำเลยใช้ให้ลูกจ้างของจำเลยเดินเครื่องอย่างต่อเนื่องที่ ทดลองอุปกรณ์ห้ามล้อรถยนต์ แตรรถยนต์ เคาะตัวถัง ทำให้เกิดเสียงดังและกระเทือนเกินกว่าปกติ บางครั้งมีกลิ่นน้ำมันพุ่งออกมาและเป็นควันตลบไปหมด เป็นเหตุให้โจทก์และครอบครัวกับบุคคลอื่นๆ ได้รับความสะเทือนทางสมอง จิตใจไม่สงบ ไม่เป็นปกติ ปฏิบัติงานไม่ได้ พักผ่อนก็ไม่สะดวก โจทก์และครอบครัวต้องไปหาแพทย์รักษาพยาบาลเกี่ยวกับประสาทและหัวใจ ฯลฯ” (Thailand’s Supreme Court Decision 2153/2520.)

สิ่งที่น่าสนใจในคดีนี้คือ ค่าเสียหายที่เรียกร้องนั้นเป็นจำนวนเงินที่มาก และศาลได้พิพากษาตามคำร้องขอของโจทก์ทั้งหมดเป็นเงินจำนวน 10,000 บาท และสั่งให้จำเลยยุติการกระทำที่สร้างความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งผิดจากคดีในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งศาลจะพยายามประนีประนอมให้ธุรกิจของจำเลยดำเนินการต่อไปได้ โดยอ้างถึงเรื่อง “ความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ” แต่สำหรับธุรกิจรายย่อยเหล่านี้ศาลมีแนวโน้มในการวินิจฉัยคดีความเดือดร้อนรำคาญแตกต่างออกไป อาจกล่าวได้ว่าศาลมีความเข้มงวดในการควบคุมเรื่องความเดือดร้อนรำคาญมากขึ้น

นอกจากนี้ ความกักขฬะและหยาบคายก็ถูกควบคุมมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ซึ่งมีได้หมายความว่าถึงเฉพาะความหยาบคายระหว่างบุคคลที่กระทำต่อบุคคลเท่านั้น แม้แต่ “วิถีชีวิต” ที่กักขฬะและหยาบคายก็ถูกควบคุมมากขึ้นด้วย ดังที่จะเห็นได้จากคำพิพากษาฎีกา 769/2516 ซึ่งเป็นการใช้ประกาศคณะปฏิวัติอันเป็นกฎหมายพิเศษเข้ามาควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของ “อันธพาล” โดยการอ้างว่าคนกลุ่มนี้เป็นภัยต่อสังคม และ “ก่อความเดือดร้อนรำคาญให้กับผู้มากิจธุระในย่านดังกล่าวอยู่เป็นประจำ” (Thailand’s Supreme Court Decision 769/2516.)

3. การกลายเป็นเมืองรำคาญ: การพิพาทกันระหว่างเพื่อนบ้าน

จนกระทั่งในช่วงทศวรรษ 2530 ซึ่งเกิดความเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมาก ได้ทำให้กรุงเทพมหานครกลายเป็นเมืองโตเดี่ยว เกิดการอพยพเข้าเมืองของคนในภูมิภาคต่างๆ อย่างกว้างขวาง พร้อมๆ กับความต้องการพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย และราคาที่ดินที่สูงขึ้นกว่าเดิมมาก ส่งผลให้ที่อยู่อาศัยในลักษณะ “ชุมชนแนวตั้ง” (Loon, 2017, pp.169-196) ซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบของความเดือดร้อนรำคาญใหม่ๆ ขึ้น เช่น การสูญเสียความสุขสำราญในการได้รับสายลมและแสงแดด หรือ การพิพาทกันเรื่องแนวที่ดินและทรัพย์สินเอกชน เป็นต้น ในยุคนี้ ชนชั้นกลางที่อาศัยรวมกันอย่างหนาแน่นในเมืองมิได้เพียงเกิดความตึงเครียดในเชิงอาชีพเท่านั้น แต่เพียงการดำรงอยู่และการใช้ชีวิตประจำวันของชนชั้นกลางแต่ละคนต่างก็กระทบกระเทือนต่อความหงุดหงิดรำคาญใจของอีกคนหนึ่ง

ตัวอย่างเช่น คดีความตามคำพิพากษาฎีกา 2949/2526 (ประชุมใหญ่) เป็นข้อพิพาทที่โจทก์และจำเลยเป็นเจ้าของที่ดินข้างเคียงในซอยสุทธิพร ถนนโศภ-ดินแดง ซึ่งมีความกว้างระหว่าง 3.75-4.00 เมตร มีประชากรหนาแน่นประมาณ 25 หลังคาเรือน ต่อมาจำเลยที่ 1 ได้ปรับปรุงอาคารของตนจากเดิมที่สูง 3 ชั้นครึ่ง เป็น 5 ชั้นครึ่ง เพื่อใช้เป็นโรงงานผลิตเวชภัณฑ์ ซึ่งเป็นเหตุให้บังแสงสว่างในเวลากลางวันและทางลม ทำให้อับอ้าวกว่าปกติแก่ที่ดินของโจทก์ โดยที่จำเลยที่ 2, 3, 4, และ 5 เป็นหน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐในตำแหน่งต่างๆ ได้แก่ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร หัวหน้าเขตพญาไท และหัวหน้าเขตห้วยขวาง ตามลำดับ ซึ่ง ถูก

ฟ้องร้องว่าไม่ปฏิบัติหน้าที่ในการตรวจสอบแบบแปลนให้เรียบร้อยก่อนอนุญาต ทางด้านของจำเลยได้ต่อสู้ว่าตนได้รับอนุญาตในการก่อสร้างอาคารโดยชอบด้วยกฎหมาย และชอยสุทธิพร 2 นั้นก็อยู่ในย่านที่เจริญแล้ว ในคดีนี้ศาลได้ทำการเดินเผชิญสืบพบว่าความสูงของอาคารนั้นมากเกินไปเมื่อเทียบกับความกว้างของซอย ทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายจากการถูกบังคับกระแสนลมถึงปีละ 6 เดือน และชอยสุทธิพร 2 มิใช่ย่านเจริญตามที่จำเลยกล่าวอ้าง แต่เป็นย่านที่อยู่อาศัย เพราะแยกออกมาจากถนนชื่อว่าประชาสงเคราะห์ (Thailand's Supreme Court Decision 2949/2526.)

ที่ผ่านมาข้อพิพาทเกี่ยวกับความเดือดร้อนรำคาญเรื่องการบดบังทิศทางลมและแสงสว่างนั้นไม่เคยปรากฏมาก่อน และไม่เคยมีกรณีที่โจทก์ยื่นฟ้องหน่วยงานรัฐเป็นจำเลยด้วย แต่ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในช่วงกลางทศวรรษ 2520 ได้ให้กำเนิดคนกลุ่มใหม่ที่เป็นอิสระจากระบบราชการมากขึ้น พร้อมๆ กับความเติบโตของเมืองก็ได้นำพารูปแบบใหม่ของการรู้สึกเดือดร้อนรำคาญตามมา คดีที่มีลักษณะเดียวกันนี้เกิดขึ้นอีกครั้งตามคำพิพากษาฎีกา 1552/2529 ที่ประชาชนฟ้องกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐว่าได้สร้างความเดือดร้อนรำคาญให้แก่โจทก์ โดยกรุงเทพมหานครได้สร้างสะพานลอยปิดหน้าที่ดินริมถนนเพชรบุรีตัดใหม่ที่โจทก์เป็นเจ้าของ เป็นเหตุให้โจทก์ได้รับความเดือดร้อนรำคาญในการสัญจรไปมา ศาลฎีกาได้พิพากษาให้ฝ่ายจำเลยชนะคดี (Thailand's Supreme Court Decision 1552/2529) นำสังเกตว่าโครงการการพัฒนาเมืองต่างๆ ในระยะแรกได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางกับรัฐมากขึ้น

นอกจากการพัฒนาโดยทั่วไปแล้ว ส้วมกลายเป็นองค์ประกอบที่ต้องมีในบ้านทุกหลังในหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่ชนชั้นกลาง ประกอบกับโครงสร้างของเมืองที่ทำให้ที่ดินและอาคารสูงมีราคาแพงขึ้น และความหนาแน่นของประชากรก็สูงขึ้นด้วย ที่ดินอันเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชนชั้นกลางลดขนาดลงจาก 100-400 ตารางวา เหลือเพียง 50 ตารางวา เทอร์แฮส ดีกแกว และคอนโดมิเนียมเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น (Thipthit & Phongsathat, 1982, pp.368-369; Chaiwiset, 2542, p.289) ผลที่ตามมาอีกประการหนึ่งคือ ส้วมของแต่ละบ้านอยู่ใกล้กันมากขึ้น แม้ว่าส้วมอาจเป็นเครื่องหมายของความหุหุราควิไลซ์ในเชิงปัจเจกของชนชั้นกลางตามที่มนฤทัย ไชยวิเศษ ได้ศึกษาไว้ และเป็นความสะอาดและสาธารณสุขในมิติเชิงสาธารณะ แต่ส้วมที่เป็นของผู้อื่นกลับกลายเป็นความสกปรกและสร้างความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญ ดังจะเห็นได้จากหลายคดีในช่วงนี้ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 3833/2530 ซึ่งเป็นคดีพิพาทเรื่องส้วม โต้แย้งกันเรื่องที่ว่าจำเลยได้สร้างส้วมและชุดหลุมพักอุจจาระไว้ประชิดติดกับแนวที่ดินของโจทก์ ทำให้โจทก์ได้รับความเดือดร้อนรำคาญจนขอให้ศาลสั่งให้จำเลยรื้อถอนส้วมและกลบหลุมพักอุจจาระ อย่างไรก็ตาม จำเลยได้อ้างว่าส้วมของตนมิได้สร้างความเดือดร้อนให้กับโจทก์ และที่สำคัญคือโจทก์เองได้สร้างรั้วคอนกรีตใกล้ชิดกับบ้านของจำเลยจนกำแพงนั้นสูงพ้นหลังคาบ้านจำเลย ซึ่งนอกจากจะทำให้บ้านของโจทก์ไม่ได้รับแสงสว่างและลมตามสมควรแล้ว น้ำฝนจากที่ดินของโจทก์ยังไหลลงมาในที่ดินของจำเลยด้วย (Thailand's Supreme Court Decision 3833/2530.)

โปรดสังเกตว่าทั้งโจทก์และจำเลยได้สร้างความขัดแย้งให้ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายปี และการสร้างส้วมและหลุมพักอุจจาระของจำเลยในคดีนี้ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าจำเลยอาจมีเจตนาถ่วงถ่วงโจทก์ให้ได้รับความเดือดร้อนรำคาญ เพื่อตอบโต้โจทก์ที่ได้สร้างรั้วสูง ในที่นี้ “ส้วม” จึงถูกใช้เป็นรูปสัญลักษณ์ในการแสดงความไม่พอใจ และเป็นพจนานามณ์ที่สื่อสารอารมณ์ความรู้สึกรำคาญของจำเลยที่แสดงออกต่อโจทก์ในลักษณะของความ “สกปรกโสครก” เป็นที่รังเกียจ (Chaiwiset, 1999, pp.36-37) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านชนชั้นกลาง ซึ่งครอบครองทรัพย์สินและที่ดินในมาตรฐานเดียวกัน โดยแสดงออกมาผ่านคดีนี้จึงเป็นความรังเกียจหรืออย่างน้อยที่สุดคือความไม่ไว้วางใจต่อกัน และยังแสดงให้เห็นร่องรอยของความไม่ไว้วางใจรัฐและการแสดงออกทางอารมณ์อย่างร้อนแรงต่อกันและกันด้วย เพราะโดยปกติแล้วการสร้างรั้วสูงนั้นเป็นคดีความที่มี

บรรทัดฐานชัดเจนพอสมควรว่าอาจจะจับข้อพิพาทด้วยการฟ้องศาลได้ ดังนั้น การตอบโต้ด้วยการสร้างส้วม และบ่อพักอุจจาระไว้ติดที่ดินของเพื่อนบ้านจึงไม่อยู่ในลักษณะของความพยายามแก้ไขปัญหายิ่งเมื่อข้อเท็จจริงของคดีมีความชัดเจนว่าจำเลยไม่อาจชนะคดีด้วยแล้ว ยิ่งตอกย้ำสมมติฐานเบื้องต้นว่าพฤติการณ์ของจำเลยที่ตอบโจทก์นั้นคล้ายกับการแก้แค้นและการแสดงออกซึ่ง “ศักดิ์ศรี” ของตนเสียยิ่งกว่าความพยายามในการระงับข้อพิพาท

4. ความรำคาญอย่างโดดเดี่ยวของชนชั้นกลางไทย

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2540 ที่มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้น โดยศาลปกครองมีเขตอำนาจโดยตรงในการปิดป่าและป้องกันปัญหาความเดือดร้อนรำคาญ ผ่านระบบงานของฝ่ายปกครองในการขออนุญาตก่อสร้างและประกอบกิจการต่างๆ ซึ่งความพยายามอันเกิดขึ้นจากเจตนาที่ตื้นๆ กลับทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นกลางและกลุ่มสังคมอื่นๆ เลวร้ายลง เพราะแต่เดิม รัฐจะอยู่ในฐานะที่เป็นคนกลางระหว่างชนชั้นกลางสองฝ่าย กลายมาเป็นรัฐเองเป็นคู่ขัดแย้งกับชนชั้นกลาง ศาลปกครองจึงกลายเป็นสนามที่เต็มไปด้วยคดีความเดือดร้อนรำคาญที่เอกชนก่อขึ้น แต่หน่วยงานรัฐกลายเป็นผู้ถูกร้องในศาลปกครองแทน ในขณะที่ศาลยุติธรรมก็กลายเป็นพื้นที่ในการต่อสู้ที่เป็นความขัดแย้งเล็กน้อยเรื่องความเดือดร้อนรำคาญที่มีลักษณะเป็นเรื่องส่วนตัวโดยแท้มากขึ้น เช่น การแย่งพื้นที่จอดรถ เป็นต้น

เดวิด เอ็ม. เองเกล ได้อธิบายไว้นานแล้วว่า ในสังคมไทยนั้นศาลมิได้เป็นสถาบันเดียวที่ถูกใช้เป็นกลไกระงับความขัดแย้ง แต่คู่ขัดแย้งใช้ศาลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อรองของตนต่างหาก (Engel, 1978) ในกรณีของศาลปกครองไทยก็เช่นกัน ศาลปกครองกลายเป็นพื้นที่ให้รัฐและเอกชนมาเผชิญหน้ากันในความขัดแย้งเกี่ยวกับเหตุเดือดร้อนรำคาญ

ตัวอย่างเช่น คำสั่งศาลปกครองที่ 574-2545 คดีนี้ผู้ฟ้องคดีเป็นราษฎรบ้านเหล่า จำนวน 38 คน เป็นผู้ฟ้องคดีต่อนายอำเภอเมืองจังหวัดลำพูน โดยมีมูลเหตุแห่งคดีว่าราษฎรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันได้เลี้ยงสุกรเป็นจำนวนมาก อันนำมาซึ่งกลิ่นเหม็นและแมลงวัน เมื่อราษฎรเหล่านั้นได้ร้องเรียนไปยังองค์การบริหารส่วนตำบล ก็ได้รับการตอบกลับมาว่าหมู่บ้านที่พิพาทกันอยู่อีกตำบลหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้ประชาชนได้ทำหนังสือร้องเรียนไปยังนายอำเภอเมืองลำพูน ในทำนองเดียวกันกับคดีความตามคำสั่งที่ 31/2545 ที่นายสุชาติ พิทักษ์กับพวกรวม 262 คนฟ้องคดีต่อเทศบาลตำบลช้างเผือก นายกเทศมนตรีตำบลช้างเผือก และนายอำเภอเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากพิพาทกับบริษัทร่วมค้า แอดวานซ์ เทค อินเตอร์เนชั่นแนล ซึ่งเป็นผู้รับจ้างและขนขยะในเขตท้องที่เทศบาลนครเชียงใหม่และนำมาพักไว้ที่สุสานช่วงสิงห์ จนก่อให้เกิดมลภาวะ มีกลิ่นเหม็น ทำให้เดือดร้อนทั้งทางกายและทางใจ จึงฟ้องคดีต่อผู้ถูกฟ้องทั้งสามเพื่อมิให้อนุญาตให้บริษัทผู้รับจ้างได้ให้กระทำการดังกล่าวอีก

ไม่เพียงแต่ภาครัฐที่แทรกกลางในความขัดแย้งระหว่างประชาชนด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงความขัดแย้งกับภาครัฐอย่างตรงไปตรงมาด้วย ดังเช่น คำสั่งที่ 81/2545 ผู้ฟ้องคดี ฟ้องร้องพนักงานส่วนท้องถิ่นและองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ อำเภอแพรว จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากผู้ถูกฟ้องได้ซื้อโรงสีข้าวพลังไฟฟ้าซึ่งมีระบบควบคุมเสียงและฝุ่นละออง แต่กลับไม่ได้รับการพิจารณาอนุญาตให้ประกอบกิจการโรงสีข้าวจากผู้ถูกฟ้องทั้งสอง โดยที่ผู้ถูกฟ้องไม่เคยออกตรวจสอบสถานที่ประกอบการ อีกทั้งผู้ฟ้องคดีก็ยังมีเคยเปิดเครื่องจักรเลย กระนั้นก็ตาม ศาลปกครองสูงสุดได้มีคำสั่งไม่รับคำฟ้องของผู้ถูกฟ้องด้วยเหตุผลว่าผู้ฟ้องคดีไม่มีอำนาจฟ้องเนื่องจากมิได้ปฏิบัติตามกระบวนการ คือยื่นอุทธรณ์โต้แย้งคัดค้านคำสั่งไม่อนุญาตตามที่กฎหมายกำหนดก่อนมาฟ้องศาล

ปรากฏการณ์ที่หน่วยงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นราชการส่วนภูมิภาคหรือราชการส่วนท้องถิ่น ถูกทำให้กลายเป็นคู่ขัดแย้งกับประชาชนโดยตรง และคดีความที่พิพาทระหว่างรัฐกับเอกชนในเรื่องความเดือดร้อนรำคาญเกือบทั้งหมดนั้นก็เกิดจากเอกชนที่เป็นบุคคลภายนอกในคดีของศาลปกครอง ซึ่งหมายความว่าภาครัฐถูกดึงเข้ามาระหว่างเอกชนที่มีความขัดแย้งกัน และทั้งสองฝ่ายพร้อมที่จะดำเนินคดีกับภาครัฐทั้งสิ้น ไม่ว่าจะ เป็นเอกชนที่อ้างว่าได้รับผลกระทบจากเหตุเดือดร้อนรำคาญ หรือเอกชน ผู้ประกอบธุรกิจ ที่ถูกกล่าวหาว่า สร้างความเดือดร้อนรำคาญ สภาวะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าลักษณะของการใช้กฎหมายของคนไทย ที่แม้จะ ทราบดีว่าคู่ขัดแย้งของตนมิใช่รัฐ แต่เลือกที่จะฟ้องรัฐในความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับเอกชน เพราะนอกจากจะ ไม่ต้องเผชิญหน้ากันตามวัฒนธรรมของความเกรงใจแล้ว การฟ้องคดีปกครองต่อหน่วยงานรัฐยังมีต้นทุนที่ถูก กว่าในเชิงเศรษฐกิจ ทั้งค่าธรรมเนียมศาลและภาระการพิสูจน์

แน่นอนว่าการออกแบบระบบศาลปกครองดังกล่าวย่อมทำให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ง่าย ยิ่งขึ้น และมีแนวโน้มที่สิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นตามไปด้วย ถ้าหากกลไก ของการบังคับคดีตามคำพิพากษามีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นประเด็นที่กล่าวต่อไปภายหน้า อย่างไรก็ตาม การ ออกแบบกลไกของศาลปกครองนั้นไม่ละเลยต่ออันในสถานะของความเป็นสถาบันในระบอบความรู้สึก และ บิบบันให้ชนชั้นกลางไทยแปลกแยกจากคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมยิ่งกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแปลกแยก ระหว่างชนชั้นกลางไทยกับเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งโดยสภาพของความเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้เป็นแรงงานที่อยู่ภายใน ระบบความคุ้มครองก็ย่อมอยู่ในสถานะชนชั้นกลางเสมอ

สรุป: ระบบกฎหมายในฐานะระบอบอารมณ์ความรู้สึก

หากวัฒนธรรมคือระบบความสัมพันธ์ วัฒนธรรมของชนชั้นกลางอ่อนแอในเชิงการรวมกลุ่ม และบกพร่อง ความสามารถในการเชื่อมต่อกับชนชั้นอื่นๆ ในสังคม รวมถึงความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจต่อรัฐด้วย ความสัมพันธ์ประการเดียวที่ชนชั้นกลางพอจะเชื่อมต่อได้ คือ ความสัมพันธ์กับชนชั้นนายทุน ซึ่งสนับสนุนตนใน ฐานที่เป็นนายจ้างและผู้อุปถัมภ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์อันมีช่วงชั้น (hierarchy) และพึ่งพิง (dependence) ทั้งนี้ แม้ว่า ม.ร.ว.อศิน รัตพัฒน จะอธิบายความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในประเทศไทยว่ามีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ต่าง ตอบแทน ที่ผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ต่างมีหน้าที่ต่อกันและกัน และเป็นกลไกที่ป้องกันการถูกขูดรีด แต่ ข้อเสนอของ ม.ร.ว.อศิน รัตพัฒน นั้นเป็นข้อเสนอในความสัมพันธ์ระหว่างไพร่และชนชั้นนาย ซึ่งไพร่และชนชั้นกลาง ในปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องของความสามารถในการรวมกลุ่มภายในสมาชิกของชนชั้น กล่าวคือ ชาวสลัมสามารถรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายได้อย่างแนบแน่น และต่อรองกับผู้อุปถัมภ์ของตนได้ แต่ชนชั้นกลางใน ปัจจุบันไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ (Rapeepat, 1994, pp.31-36) สภาพการณ์เช่นนี้ ทำให้ชนชั้นกลางแต่ละคนแทบ จะอยู่ในสภาวะหวาดระแวงต่อคนทุกกลุ่มในสังคม รวมถึงในหมู่ของตนเองด้วย (state of war of all against all)

เมื่อระบบกฎหมายเป็นส่วนหนึ่งของระบอบอารมณ์ความรู้สึกทางการเมืองที่สร้างความทุกข์ทนทางอารมณ์ ความรู้สึกให้กับชนชั้นกลางไทย และยังเป็นหน่อเชื้อไปสู่ทัศนคติมองโลกในแง่ร้าย ซึ่งไม่เป็นมิตรต่อสังคมเสรี ประชาธิปไตย ปัญหาสำคัญที่ตามมาก็คือ ระบบกฎหมายไทยในเรื่องความเดือดร้อนรำคาญสามารถปรับตัวอย่างไร ได้บ้าง เพื่อลดความแหลมคมของการกระแทกกระเทือนอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นกลางให้ เหลือน้อยที่สุด ในที่นี้ ใคร่ขอเสนอให้ปฏิรูปกฎหมายเพื่อบรรลุดังประสงค์ดังกล่าวโดยจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ระบบกฎหมายที่ เกี่ยวเนื่องกับความเดือดร้อนรำคาญโดยอ้อม กับระบบกฎหมายแห่งความเดือดร้อนรำคาญโดยตรง

สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความรำคาญโดยอ้อม ก่อนอื่นต้องตระหนักให้ชัดเจนก่อนว่า ประวัติศาสตร์ได้ ชี้ผ่านหลักฐานไว้ชัดเจนพอสมควรแล้วว่าความเดือดร้อนรำคาญเป็นความรู้สึกสาธารณะที่เกิดจากนโยบายการ

พัฒนาของรัฐ และไปสัมพันธ์กับพื้นที่กายภาพของชนชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเดือดร้อนรำคาญที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ดังนั้น ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญจึงเป็นประเด็นที่ใหญ่กว่าระบบกฎหมายในการจัดการระดับข้อพิพาทเรื่องความเดือดร้อนรำคาญเสียอีก เพราะเป็นกฎหมายว่าด้วยนโยบายและแนวทางการพัฒนาของรัฐ

องค์ประกอบแรกที่ต้องแก้ไข คือ การตระหนักว่ากฎหมายในการบริหารจัดการพื้นที่กายภาพนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญกว่าความสวยงามเชิงทัศนียภาพ เพราะพื้นที่กายภาพมีส่วนอย่างสำคัญในการขัดเกลาพื้นที่ทางความคิด ความรู้สึก และพื้นที่ทางสังคม (Photchanalawan, 2009, pp.247-255) กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2562 ซึ่งในสังคมไทยมักพิจารณากฎหมายผังเมืองว่าเป็นเพียงแค่การระบายสีบนแผนที่ซึ่งไร้ความหมายเท่านั้น ดังข้อความว่า “การผังเมืองไทยทำหน้าที่เหมือนระบายสีพื้นที่ต่างๆ ไร้เฉยๆ แต่ไม่ได้สอดคล้องกับคนที่อยู่ในเมืองจริงๆ ในทางปฏิบัติเห็นคล้ายหรือเห็นต่าง” (Songsakun, 2019) ทั้งนี้ เพราะพฤติกรรมการตามกฎหมายผังเมืองเป็นปัญหาเชิงเทคนิคที่มีความซับซ้อนมาก ดังนั้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 ที่ประเทศไทยเริ่มมีการประกาศใช้กฎหมายผังเมืองก็ไม่เคยมีการประกาศผังเมืองเฉพาะ⁴ (Department of Public Work and Town & Country Planning, 2009, pp.1-2.) อันเป็นจุดเด่นของกฎหมายผังเมืองดังกล่าวเลย (Songsakun, 2019) ประเด็นกฎหมายผังเมืองนี้ ภิญญพันธ์ พจนะลาวัลย์ ได้วิเคราะห์ไว้ว่า ในช่วงทศวรรษ 2500 นั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า กฎหมายผังเมืองเป็นเครื่องมือของการพัฒนาของรัฐในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ แต่ประวัติศาสตร์ของการตราพระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2518 กลับดำเนินไปอย่างล่าช้าโดยใช้เวลานานนับทศวรรษ และประสบปัญหามากมาย เช่น การสูญหายไปของร่างพระราชบัญญัติผังเมืองฉบับที่ปรึกษาอเมริกัน ซึ่งมีความก้าวหน้ามาก เป็นต้น (Photchanalawan, 2017, pp.139-143)

อีกด้านหนึ่ง คือ ปัญหาในการจัดการอารมณ์ความรู้สึกโดยกฎหมายที่สัมพันธ์กับความเดือดร้อนรำคาญโดยตรง ทั้งนี้ พื้นฐานของระบบกฎหมายที่บริหารจัดการความเดือดร้อนรำคาญที่พึงตระหนักเป็นประการแรก คือ ความเป็นระบอบอารมณ์ความรู้สึกของระบบกฎหมาย ตัวบทและปรัชญากฎหมายที่ผ่านมามากได้รับคำอธิบายว่ากฎหมายเป็นกลไกในการควบคุมความประพฤติ มิใช่ความรู้สึก (Jumpa, 2004, pp.31-32; Saenguthai, 2013, pp. 36-37) กฎหมายจึงเป็นระบอบความรู้สึกที่มีได้ตระหนักถึงบทบาทในการบริหารจัดการอารมณ์ความรู้สึกในสังคมเลย ข้อเสนอสำคัญของงานชิ้นนี้ คือ พยายามชี้ให้เห็นว่าการตัดสินข้อพิพาททางสังคมเรื่องความเดือดร้อนรำคาญนั้นโดยสภาพย่อมเป็นการที่กฎหมายเข้าไปบริหารจัดการควบคุมวิถีความรู้สึกของสังคม และความไม่ระวางไหวต่อภารกิจดังกล่าวทำให้ความรู้สึกรำคาญถูกกดทับอย่างสาหัส โดยผู้ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือชนชั้นกลางในสังคมไทย และความรู้สึกทุกข์ทนของพวกเขาอาจแปรสภาพไปสู่ความรู้สึกทางการเมืองได้

กลไกทางกฎหมายที่ออกแบบมาเพื่อควบคุมความประพฤติและการกระทำเป็นหลักจึงขาดความละเอียดอ่อนในเรื่องอารมณ์ความรู้สึก ความบกพร่องประการแรกที่ควรบันทึกไว้ ณ ที่นี้ คือการสำคัญผิดในลักษณะของอารมณ์เดือดร้อนรำคาญ กล่าวคือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อันเป็นบทบัญญัติหลักในการวินิจฉัยเรื่องความเดือดร้อนรำคาญนั้นถูกอธิบายว่าเป็นกฎหมายเอกชนที่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก (Pramot, 2016, p.1) ซึ่งฐานคิดที่นักกฎหมายต้องพิจารณาให้ดีคือ ความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญมิได้เป็นเพียงความหงุดหงิดงุ่นง่านของปัจเจก แต่เป็นความอัดอั้นของสังคมภายใต้นโยบายรัฐ การหลงผิดว่าความเดือดร้อนรำคาญเป็นเรื่อง

⁴ “ผังเมืองเฉพาะ” หมายถึง แผนผังและโครงการดำเนินการเพื่อพัฒนา หรือดำรงรักษาบริเวณเฉพาะแห่งกิจการที่เกี่ยวข้องในเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้อง หรือชนบท เพื่อประโยชน์แก่สุขภาพอนามัย ความสะอาดสบาย ความเป็นระเบียบ ความสวยงาม การใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน ความปลอดภัยของประชาชน สวัสดิภาพของสังคม รวมไปถึงการส่งเสริมเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยผังเมืองเฉพาะจะมีรายละเอียดที่แสดงตำแหน่งแห่งที่อย่างชัดเจน ซึ่งมักนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน จึงจำเป็นต้องมีการประกาศผังเมืองเฉพาะด้วยอำนาจของกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ.

ปัจเจกบุคคลโดยแท้จริงทำให้วิถีในการพิจารณาคดีเรื่องความเดือดร้อนรำคาญดำเนินไปอย่างจำกัดคับแคบตามแบบพิธีของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทั้งๆ ที่ประเด็นความรู้สึกของสังคมเป็นประเด็นสาธารณะ

จริงๆ แล้ว ความตระหนักว่าปัญหาความเดือดร้อนรำคาญเป็นประเด็นสาธารณะนั้นก็ได้รับการเสนอมาโดยตลอด นำไปสู่ความพยายามผลักดันให้ข้อพิพาทเรื่องความเดือดร้อนรำคาญกลายเป็นประเด็นสาธารณะมากยิ่งขึ้นผ่านกลไกของกฎหมายปกครองและศาลปกครอง ซึ่งแม้จะทำให้ความสำคัญของนิติวิธีในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีความสำคัญน้อยลงก็จริง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เกิดขึ้นมาคือนิติวิธีแบบกฎหมายปกครอง ซึ่งถึงแม้จะเป็นมิตรและสะดวกสำหรับผู้ร้องมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างภาระที่หนักอึ้งให้กับหน่วยงานของรัฐ และจัดวางให้รัฐกลายเป็นคู่ตรงข้ามกับประชาชนผู้ร้องมากขึ้น ทั้งๆ ที่ผู้ก่อความเดือดร้อนรำคาญที่แท้จริงคือเอกชนอีกรายหนึ่ง ที่พร้อมจะดำเนินคดีต่อเจ้าหน้าที่รัฐเช่นกัน หากพบเหตุการณ์ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่รัฐขัดขวางการกระทำของตน

ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (dilemma) ที่หน่วยงานรัฐต้องเผชิญนี้ เป็นผลตามปกติของกระบวนการเปลี่ยนประเด็นทางสังคมการเมืองให้กลายเป็นประเด็นทางกฎหมาย โดยครอบคลุมทั้งกระบวนการนิติบัญญัติ กระบวนการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง และกระบวนการพิพากษาคดี หรือที่ผู้เขียนเรียกว่ากระบวนการนิติรัฐวิวัฒน์ (juridicalization of politics) ซึ่งหลังทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ประเด็นความเดือดร้อนรำคาญได้รับการบริหารจัดการโดยกฎหมายหลายฉบับ และอยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองเป็นหลัก เช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2512 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 เป็นต้น ในขณะที่ศาลต่างก็มีอำนาจในการตัดสินใจให้คุณให้โทษทางอารมณ์ โดยเปลี่ยนเรื่องอารมณ์ให้กลายเป็นเรื่องกฎหมายโดยแท้ ซึ่งปราศจากความระงับไหวต่อหน้าที่อันละเอียดอ่อนของตนเอง โดยผู้เขียนเรียกว่าพิพากษารมณ์ (judicialization of emotion)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว พึงสังเกตว่าการมีระบบกฎหมายที่ครอบคลุมและซับซ้อนมิได้นำไปสู่การแก้ปัญหาเสมอไป เพราะถึงแม้กระบวนการนิติรัฐวิวัฒน์ และพิพากษารมณ์ในเรื่องเดือดร้อนรำคาญจะช่วย “กลบเกลื่อน” ปัญหาความเดือดร้อนรำคาญระหว่างชนชั้นกลางด้วยกันได้บ้าง แต่ก็ได้สร้างปัญหาใหม่ในเชิงโครงสร้างของระบอบอารมณ์ความรู้สึกในสังคม ในขณะที่ความสามารถในการเผชิญหน้าอย่างสันติระหว่างชนชั้นกลางด้วยกันกลับลดน้อยลง กระบวนการยุติธรรมในเรื่องความเดือดร้อนรำคาญนี้จึงสร้างความตึงเครียดในเชิงอารมณ์ความรู้สึกมากขึ้น

ความเดือดร้อนรำคาญจึงเป็นมากกว่าอารมณ์ความรู้สึกเล็กๆ ของปัจเจกบุคคล หากพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์ของระบอบอารมณ์ความรู้สึก และความเดือดร้อนรำคาญยังส่งผลกระทบต่อสังคมไทยมากกว่าความแปรปรวนของอารมณ์เป็นครั้งคราว หลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นความสืบเนื่องของปัญหาความเดือดร้อนรำคาญของชนชั้นกลางที่คลี่คลายออกมาท่ามกลางบริบทสังคมที่เน้นวิภาวะของการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อชนชั้นนำและความเห็นอกเห็นใจชนชั้นล่าง ในขณะที่ชนชั้นกลางได้รับการมองภายใต้อุดมคติว่าเป็นชนชั้นที่เป็นความหวังของสังคม อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ได้ชี้ไว้พอสมควรแล้วว่า หากพิจารณาข้อพิพาทในชีวิตประจำวันของชนชั้นกลางไทยผ่านความเดือดร้อนรำคาญแล้ว พวกเขา กลับกลายเป็นชนชั้นที่โดดเดี่ยวและป่วยไข้ที่สุดจากโครงสร้างสังคมในระบอบความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญ จึงมิใช่เรื่องที่ไม่อาจคาดหมายได้ว่า เพราะเหตุใดคนกลุ่มนี้จึงไม่ไว้วางใจชนชั้นล่าง ปฏิเสธภาครัฐ ตลอดจนสยบยอมและอ่อนไหวเป็นพิเศษต่อชนชั้นนำทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เพราะชนชั้นนำอาจเป็นเพียงคนกลุ่มเดียวที่ชนชั้นกลางมีความสัมพันธ์อันดีด้วย แม้จะเป็นความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพิงอุปถัมภ์ก็ตาม

References

- Bualek, P. (2002). *Laksana khong naithun Thai 2457-2482 BE: botrian chak khwam rungrot su sokkanattakam* [Characteristic of Thai Capitalists between 1884-1939 AC]. Bangkok: Phantha kit.
- Buchanan, T. C. (2014). “Class Sentiments: Putting the Emotion Back in Working Class History”, *Journal of Social History*, vol. 48, 1.
- Butsabakhom, P. (1980). *Kham athibai pramuang kotmai phæng læ phanit waduai lamœt* [Explanation of Civil and Commercial Code on Tort Law]. Bangkok: The Thai Bar under Royal Patronage.
- Chaiwiset, M. (n.d.). *Prawattisat sangkhom: suam læ khruang sukkhaphan nai prathet Thai (2440-2540 BE)* [Social History: Closet and Sanitary Ware in Thailand (1897-1997 AC)]. (Master of Art Thesis at Thammasat University)
- Charœsinolan, C. (2000). *Wat kammakan phatthana: ‘amnat khwamru khwam ching ‘ekkalak læ khwampen ‘un* [Discourse of Development: Power, Knowledge, Uniqueness and Otherness]. Bangkok: Wiphasa.
- Creasman, A. F. (2017). Fighting Words: Anger, Insult, and “Self-Help” in Early Modern German Law. *Journal of Social History*, 51. 2.
- De Soto, H. 1999. *Peru: bon senthang sesop kit nok rabop* [the Other Path: The Economic answer to Terrorism] (P. Wiraphatphong, tran.). Krung Thep, Khopfai.
- Department of Public Work and Town & Country Planning. (2009). *khumu kan wang læ chattham phangmuang chapho* [Handbook of Specific Urban Planning]. Bangkok: Office of National Buddhism.
- Engel, D. M. (2010). Engel, Jaruwat S., *Tort, Customs and Karma: Globalization and Legal Consciousness in Thailand*. Chiang Mai: Silkworm.
- Ewosriwong, N. (1993). *watthanatham chon chan klang* [The Middle Class’s Culture]. In S. Phiriyarangsarn and P. Phongphaichit (eds.). *Chon chan klang bon krasæ prachathipatai Thai* [Middle Class in Thai Democratization]. Bangkok: Center of Political Economy at Chulalongkorn University.
- Ingram, J. C. (2009). *kan plianplæng thang setthakit nai prathet Thai 1850 – 1970 AC* [Economic Changes in Thailand 1850-1970 AC]. Bangkok: Social Science and Humanity Textbook Project.
- Jacoby, T. (2007). *Understanding Conflict and Violence: Theatrical and Interdisciplinary Approaches*. NY: Routledge.
- Jumpa, M. (2004). *khwamru phunthan kieokap kotmai* [Fundamental Knowledge on Law]. Bangkok: Chulalongkorn University.

- kan nikhom utsahakam hæng prathet Thai [Industrial Estate Authority of Thailand]. (n.d.). *botbat nathi læ khwam khong ongkon* [Role and Accountability of the Organization]. Retrieved from <https://www.ieat.go.th/about/roles-responsibilities>
- Kleinman, A., Das, V., & Lock, M. (1997). *Social Suffering*. University of California Press.
- Laoon, A. (2017). *withi chiwit nai chumchon 'akhanchut : korani kansuksa muban 'ua 'athon changwat Chiang Mai* [Living in Condominium Community: Case Study in Government Housing Complex, Chiang Mai Province]. *CMU Journal of Law and Society* 2/2017. pp. 169-196.
- Laoon, C. (2018). *watthanatham kanchai kotmai khong chumchon næo tang* [Legal Culture in Condominium]. Master of Law Thesis at Chiang Mai University.
- McLaren, J. P.S. (1983). Nuisance Law and the Industrial Revolution-Some Lessons from Social History. *Oxford Journal of Legal Studies*, 3.
- Muravyeva, M. (2017). Emotional Environments and Legal Space in Early Modern Russia. *Journal of Social History*, 51. 2.
- Natdupha, C. (2004). *watthanatham Thai kap khabuankan plianplæng sangkhom* [Culture and Social Movement]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Nonthachot, S. (2007). *mattrakan thang kotmai nai kan khuapkhum het duatron ramkhan chak sunak mi chaokhong* [Legal Measures on Pet Dog-Based Nuisance], Master of Law Thesis at Ramkhamhæng University.
- Nussbaum, M. C. (2013). *Political Emotions: Why Love Matters for Justice*. Il: Belknap.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (n.d.). *phæn phatthana setthakit læ sangkhom hæng chat chabap thi song (2510-2514 BE)* [the Second National Economic and Social Development Plan (1967-1971 AC)]. Retrieved from <https://www.nesdb.go.th/ewt%dl%link.php?nid=3777>
- Office of the National Economic and Social Development Council. (n.d.). *phæn phatthana setthakit læ sangkhom hæng chat chabap thi song (2506-2509 BE)* [the Frist National Economic and Social Development Plan (1963-1976 AC)]. Retrieved from <https://www.nesdb.go.th/ewt%dl%link .php?nid=3777>
- Phongphaichit, P. & Baker, C. (1996). *Setthakit kanmuang Thai samai Krung Thep* [Thai Political Economy in the Bangkok Era]. Chiang Mai: Silkworm.
- Photchanalawan, P. (2009). *kanphalit khwammai phunthi prathet Thai nai yuk phatthana (2500-2509 BE)* [Construction of National Space of Thailand in Developing Era (1957-1966 AC)]. (Master of Art Thesis (History) at Chiang Mai University)
- Photchanalawan, P. (2017). *thetsaban: phunthi muang læ kan wela* [Municipality: Space, Urban and Time]. Bangkok: Sayam Parithat.
- Phuangngam, K. (2009). *kan pokkhong thongthin Thai* [Thai Local Governance]. Bangkok: Winyuchon.

- Plamper, J., Reddy, W., Rosenwein, B., & Stearns, P., (2010). “The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein and Peter Stearns”, *History and Theory*, 49(2). 237-265.
- Punaphan, P. (2015). *kham ‘athibai pramuan kotmai phæng læ phanit laksana lamœt* [Explanation of Thai Civil and Commercial Code on Tort]. Bangkok: Nitibannakan.
- Rapeepat, A. (1994). *chiwit læ chutchop khong salam Krung Thep... hæng nung* [Life and Death of a Slum in Bangkok]. Bangkok: Institution of Social Research at Chulalongkorn University.
- Reddy, W. (2004). *Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotion*. Cambridge University Press.
- Saenguthai, Y. (2013). *khwamru buangton kieokap kotmai thuapai* [Basic Knowledge on General Legal Principles]. Bangkok: Thammasat University.
- Sakunliao, N. (2009). *Khwam plianplæng thang setthakit læ sangkhom kap kanmuang Thai lang songkhram lok khrang thi song thung kan rattaprahan 2500 BE* [Social and Economic Changes in Thai Political Society in Post-World War 2 to The Coup in 1957]. (Master of Art Thesis (History), Chiang Mai University)
- Sathitniramai, A. (2013). *Rat Thai kap kanpatiru setthakit: chak kamnœt thunnuyom nai thanakhan thung wikrit setthakit 2540 BE* [Thai State and Economic Reformation: From Emergence of Banking Capitalism to Economic Crisis in 1997]. Nonthaburi: Samasky.
- Satyanurak, A. (2016). *Prachathipatai Khon Thai mai thao kan*. [Unequal Thai Democracy]. Bangkok: Matichon.
- Seni Pramot, Mo.Ro.Wo. (2016). *pramuan kotmai phæng læ phanit waduai nitikam læ ni lem nung* [Civil and Commercial Code on Juristic Act and Obligation Book 1]. Bangkok: Winyuchon.
- Setthabut, C. (1975). *lak kotmai phæng laksana lamœt* [Principles of Tort Law], Textbook Project. Bangkok: Seminar and Research Committee at Thammasart University.
- Somanawat, K. (2019). *Kanprakop sang ‘amnat tulakan nai sangkhom Thai samai mai* [Construction of Judicial Power in Modern Thai Society]. (PhD. Dissertation (History) Chiang Mai University)
- Songsakun, P. (2019). *kan phangmuang khwam wang khong phangmuang thi mi chai phiang kan rabaisi long bon phænthi* [Urban Planning 2019 Act Hope of the Urban Planning beyond Colored Map]. Retrieved from <https://thestandard.co/town-planning-act-2562>
- Stearns, P. N., & Stearns, C. Z. (1985). Emotionology: Clarifying History of Emotions and Emotional Standard. *American Historical Review*, 90.

- Suwannakij, S. (2020). *Thong samuthæng khwamru suk: William Reddy kap prawattisat arom khwamru suk* [Navigation of Feeling: Willam Reddy and History of Emotion]. In C. Phrompayak and N. Sakunliao (eds.). *witthi witthaya nai kansuksa prawattisat* [Methodology in History]. Bangkok: Siam Parithat.
- Thipthit, P., & Phongsathat, M. (1982). *Ban nai Krung Thep: rupbæp læ kan plianplæng raina rop songroi pi (2325-2525 BE)* [House in Bangkok: Form and Tranfromation in 200 years]. In M. Chaiwiset. *Prawattisat sangkhom: suam læ khruang sukkhaphan nai prathet Thai (2440-2540 BE)* [Social History: Closet and Sanitary Ware in Thailand (1897-1997 AC)]. (Master of Art Thesis at Thammasat University).
- Vorspan, R. (1998). "The Political Power of Nuisance Law: Labor Picketing and the Courts in Modern England, 1871-Present", 46 *Buffalo Law Review*.

คำพิพากษาศาลฎีกา

- Thai Supreme Court Decision No. 348-400/2466
- Thai Supreme Court Decision No. 511-532/2466
- Thai Supreme Court Decision No.1082/2467.
- Thai Supreme Court Decision No.128/2568.
- Thai Supreme Court Decision No. 387/2468
- Thai Supreme Court Decision No.229/2470.
- Thai Supreme Court Decision No.256/2472.
- Thai Supreme Court Decision No.501/2478
- Thai Supreme Court Decision No.44/2483
- Thai Supreme Court Decision No.893/2484.
- Thai Supreme Court Decision No.543/2492.
- Thai Supreme Court Decision No.175/2494.
- Thai Supreme Court Decision No.877/2497.
- Thai Supreme Court Decision No.1719-1720/2499
- Thai Supreme Court Decision No.388/2505
- Thai Supreme Court Decision No.1398/2506
- Thai Supreme Court Decision No.237/2507
- Thai Supreme Court Decision No.769/2516
- Thai Supreme Court Decision No.1908/2518
- Thai Supreme Court Decision No.2153/2520
- Thai Supreme Court Decision No.10/2523
- Thai Supreme Court Decision No.2329/2524
- Thai Supreme Court Decision No.294/2525
- Thai Supreme Court Decision No.2949/2526

Thai Supreme Court Decision No.1510/2528
Thai Supreme Court Decision No.2874/2528
Thai Supreme Court Decision No.1552/2529
Thai Supreme Court Decision No.1651/2530
Thai Supreme Court Decision No. 2345/2530
Thai Supreme Court Decision No.3833/2530
Thai Supreme Court Decision No.2125/2531
Thai Supreme Court Decision No.4579/2531
Thai Supreme Court Decision No.572/2532
Thai Supreme Court Decision No.4008/2532
Thai Supreme Court Decision No.4237/2532
Thai Supreme Court Decision No. 2279/2533
Thai Supreme Court Decision No.2403/2534
Thai Supreme Court Decision No.2414/2534
Thai Supreme Court Decision No.3981/2534
Thai Supreme Court Decision No.963/2535
Thai Supreme Court Decision No.2906/2535
Thai Supreme Court Decision No.3741/2535
Thai Supreme Court Decision No.939/2536
Thai Supreme Court Decision No.1957/2536
Thai Supreme Court Decision No.737/2537
Thai Supreme Court Decision No. 738/2537
Thai Supreme Court Decision No.2920/2537
Thai Supreme Court Decision No.6219/2537
Thai Supreme Court Decision No.7399/2537
Thai Supreme Court Decision No.366/2538
Thai Supreme Court Decision No.1181/2538
Thai Supreme Court Decision No.1541/2538
Thai Supreme Court Decision No.1581/2538
Thai Supreme Court Decision No.1856/2538
Thai Supreme Court Decision No.1945/2538
Thai Supreme Court Decision No.5179/2538
Thai Supreme Court Decision No.6641/2538
Thai Supreme Court Decision No.6674/2538
Thai Supreme Court Decision No.9374/2538
Thai Supreme Court Decision No.4390/2539
Thai Supreme Court Decision No.4717/2539

Thai Supreme Court Decision No.5570/2539
Thai Supreme Court Decision No.6110/2539
Thai Supreme Court Decision No.6377/2539
Thai Supreme Court Decision No.861/2540
Thai Supreme Court Decision No.1490/2540
Thai Supreme Court Decision No.7408/2540
Thai Supreme Court Decision No.2227/2540
Thai Supreme Court Decision No.3815/2540
Thai Supreme Court Decision No.77/2541
Thai Supreme Court Decision No.4003/2541
Thai Supreme Court Decision No.5942/2541
Thai Supreme Court Decision No.8/2542
Thai Supreme Court Decision No.4882/2543
Thai Supreme Court Decision No.5416/2543
Thai Supreme Court Decision No.5904-5911/2543
Thai Supreme Court Decision No.624/2544
Thai Supreme Court Decision No.877/2546
Thai Supreme Court Decision No.10544/2546
Thai Supreme Court Decision No.7984/2547
Thai Supreme Court Decision No.8309/2548
Thai Supreme Court Decision No.5700/2550
Thai Supreme Court Decision No.2335/2551
Thai Supreme Court Decision No.10230/2553
Thai Supreme Court Decision No.Thai Supreme Court Decision No. 1587/2556
Thai Supreme Court Decision No.12983/2558
Thai Supreme Court Decision No.14822/2558
Thai Supreme Court Decision No.45/2559
Thai Supreme Court Decision No.2318/2559